

Wychowanie w rodzinie w kontekście aspiracji edukacyjno-zawodowych

Upbringing in a family in the context of educational and
professional aspirations

Słowa kluczowe: wychowanie, rodzina, aspiracje, edukacja, zawód, kariera.

Key words: upbringing, family, aspirations, education, profession, career.

Abstract. The article presents how the process of upbringing influences educational and professional aspirations of children from large families. The analysis shows relations between upbringing and shaping attitudes and character of children, mainly their duties and responsibilities in the context of the preparation to professional activities and a career. Independence and responsibility shaped when upbringing in the family prepare children to behave and live in adult life and professional work. Parents do not suggest children type of education. People from large families choose education in vocational secondary schools and technical secondary schools. They undertake job and improve their qualifications at courses and training.

Wprowadzenie. Rodzina w życiu każdego człowieka odgrywa bardzo ważną rolę. Dzięki niej człowiek uczy się miłości, odpowiedzialności oraz szacunku do innych osób. To ona wychowuje i przygotowuje do dorosłego życia.

Z pojęciem „rodzina” można się spotkać w języku potocznym i naukowym. Potocznie rodzina definiowana jest jako para małżeńska, która posiada i wychowuje co najmniej jedno dziecko. Tradycyjny model rodziny tworzy: mama – tata – dziecko. Powszechnie uznaje się, że kobieta i mężczyzna, którzy nie mają dzieci, są małżeństwem, a nie rodziną. „Rodzina jest naturalną i fundamentalną jednostką społeczeństwa i podlega ochronie ze strony społeczeństwa jak i państwa”. (Powszechna Deklaracja Praw Człowieka, art. 16, poz. 3, ONZ, 2003 r. dorobek ludzkości), przygotowania do samodzielnego życia przez wyrabianie postawy twórczej i współuczestniczącej w otaczającym świecie” (M. Łobocki, 2004, s. 311).

Do zasadniczych funkcji rodziny Z. Tyszka zalicza: biopsychiczną (prokreacyjną, seksualną), ekonomiczną (materialno-ekonomiczną i opiekuńczo-zabezpieczającą), społeczno-wyznaczającą (klasową, legalizacyjno-kontrolną), socjopsychologiczną (socjalizacyjną, kulturalną, rekreacyjno-towarzyską oraz emocjonalno-ekspresyjną) (Z. Tyszka, 1979, s. 68). Warto zwrócić uwagę na podfunkcję klasową. Pozycja społeczna rodziców w pewnym stopniu determinuje przyszłą pozycję zawodową dziecka. Istnieje duże prawdopodobieństwo, że dziecko urodzone w rodzinie robotniczej odziedziczy po rodzicach przynależność do tej warstwy społecznej. Innym przykładem może być dziedziczenie zawodu po rodzicach.

Wychowanie jest procesem celowym i świadomym, trwającym i kształtującym się przez całe życie jednostki.

Typy rodzin i charakterystyka rodziny wielodzietnej. Socjologowie tworzą typologie rodzin na podstawie różnych wskaźników. Najważniejsze z nich to (J. Stala, E. Osowska, W. Majkowski, 2006, s. 400–401):

- Miejsce zamieszkania rodziny: rodziny wielkomiejskie – z miast powyżej 100 tysięcy mieszkańców i więcej; rodziny miejskie – poniżej 100 tysięcy; rodziny wiejskie.
- Źródło utrzymania: rodziny inteligentne – praca umysłowa, udział w kulturze; rodziny robotnicze – dochód otrzymany z fizycznej pracy; rodziny chłopskie – właściciele gospodarstw rolnych.
- Ilość pokoleń w rodzinie: rodziny jednopokoleniowe – małżonkowie bez dzieci; rodziny dwupokoleniowe – pokolenie rodziców i dzieci; rodziny wielopokoleniowe, w których więcej niż dwa pokolenia żyją pod jednym dachem.
- Pokrewieństwo: rodziny nuklearne – bazujące na pierwszym stopniu pokrewieństwa; rodziny poszerzone, w których osoby łączy niższy stopień pokrewieństwa.
- Ilość partnerów w małżeństwie: monogamiczne; poligamiczne.
- Zlokalizowanie autorytetu w rodzinie: matriarchalne; patriarchalne; egalitarne – władza i autorytet są w rodzinie równo rozłożone pomiędzy mężem i żoną.
- Miejsce zamieszkania po ślubie: patrilokalne; matrilokalne, neolokalne.
- Określanie pokrewieństwa: patrilinierne; matrilinierne; bilateralne.
- Przynależność grupowa partnera: system rodziny endogamiczny; egzogamiczny.

Z. Wiatrowski wyróżnia następujące typy rodzin (Z. Wiatrowski, 2005, s. 160): chłopska, robotnicza, inteligentna, rzemieślnicza, z jednym dzieckiem, wielodzietna, zamożna.

Do współczesnych form życia rodzinnego zalicza się również: związki nieformalne; LAT (ang. *Living Apart Together* – życie wspólnie, ale oddzielnie); małżeństwo bez dzieci DINK (ang. *Double Income, No Kids* – bezdzietni z podwójnym dochodem); rodziny odtworzone (zrekonstruowane); samotne rodzicielstwo (samotna matka z dziećmi, samotny ojciec z dziećmi); rodzina, w której nastąpiła zamiana tradycyjnych ról kobiety i mężczyzny (D. Gębuś, 2006, s. 29–30).

Przedstawione powyżej typy rodzin są zróżnicowane, a ich funkcjonowanie jest zależne od wielu czynników, które kształtują i determinują relacje pomiędzy domownikami.

Rodziny wielodzietne to takie, które posiadają minimum troje potomstwa. W Polsce stanowią 21% wszystkich rodzin (Raport GUS, 2014). Najczęściej zamieszkują wioski, małe miasteczka i dysponują znacząco niższymi dochodami niż rodziny z jednym dzieckiem. Dość długo panował pogląd, iż osoby decydujące się na dużą rodzinę są nieświadome trudów życia we współczesnym świecie oraz odbierane były jako ludzie o staroświeckich poglądach. Dziś te spostrzeżenia znacznie się zmieniły. Coraz częściej spotykamy rodziny wielodzietne z wyboru, gdzie rodzice są wykształceni i pracują zawodowo. Dzieci w takich rodzinach są zazwyczaj bardzo ze sobą

zżyte. Wiedzą, że zawsze mogą na siebie liczyć, zawsze któreś z rodzeństwa będzie chętnie służyć pomocą. Są bardziej komunikatywne i śmiałe w kontaktach z innymi. Wychowując się w dużej rodzinie, każdy ma określone obowiązki w domu, z których się wywiązuje. Początkowo w okresie szkolnym starsze rodzeństwo pomaga młodszemu, opiekuje się nim, odprowadza je do szkoły, bawi się z nim i tym podobne. Gdy rodzice są już starsi i potrzebują pomocy, opieka nad nimi dzieli się na kilka osób. To znacznie zmniejsza zmęczenie, gdy obowiązki te spoczywałyby tylko na jednej osobie. Często w takich rodzinach pracę zawodową podejmuje ojciec, matka zaś zajmuje się wychowaniem dzieci. Osoby mające kilkoro rodzeństwa są bardziej uczynne, potrafią dzielić się z innymi własnymi rzeczami. Poprzez dorastanie w rodzinie wielodzietnej kształtuje się między innymi: umiejętność współpracy, negocjowania, dochodzenia własnych praw, empatii, wrażliwości na potrzeby drugiej osoby oraz wykształca asertywność.

Zgodne współdziałanie wszystkich członków rodziny jest możliwe tylko wówczas, gdy rodzice dbają o dobrą atmosferę w domu oraz dają dobry przykład do naśladowania.

Wychowanie do dorosłości. Wychowanie w rodzinie stanowi podstawy przygotowania do dorosłego życia. Kochająca rodzina uczy dzieci miłości, samodzielności, odpowiedzialności i poczucia obowiązku. Środowisko wychowawcze jest najlepszym wskaźnikiem życia dorosłego.

W. Szewczuk wyróżnia cztery fazy rozwojowe człowieka dorosłego:

- etap stabilizacji planów życiowych, w którym ludzie dorośli podejmują decyzje dotyczące planów życiowych, przystosowują plany do rzeczywistości oraz możliwości. Jest to etap wstępny obejmujący 18–27 rok życia. Tak zwana wczesna dorosłość;
- etap progresywnej ekspansji, czyli najbardziej pobudzonej aktywności, charakteryzuje go nastawienie na przyszłość oraz wielkie dzieła. Dorosła osoba uczy się realizować swój plan życiowy. Osiąga szczyt swoich możliwości. Etap ten występuje do około 45 roku życia;
- etap regresywnej ekspansji, gdzie pojawiają się pierwsze oznaki starzenia oraz częsta umieralność mężczyzn w wieku 45–55 lat;
- etap starości – osoby w wieku 65 lat kończą swą aktywność zawodową, przechodząc na emeryturę. Cechą charakterystyczną tego okresu jest dokonanie analizy swego dotychczasowego życia. U każdego człowieka etap starości przebiega w inny sposób, uzależnione jest to od tego, jaki tryb życia prowadzili (W. Szewczuk, 1974).

Dorosłość jest etapem kończącym bez troski życie dziecka. Od tej chwili ludzie stają się odpowiedzialni za siebie, swoje czyny oraz za inne osoby. Obowiązują ich różne prawa oraz przywileje. Na tym etapie życia większość osób rozpoczyna studia, pracę, służbę wojskową bądź zakłada rodziny. To dzięki małżeństwu oraz opiece nad dziećmi dorośli ludzie stają się bardziej odpowiedzialni. To, w jaki sposób wychowają swoje dzieci, jakie wartości im przekażą, będzie miało odzwierciedlenie w przyszłości, jakimi ludźmi się staną.

F. Urbańczyk wyróżnia trzy kryteria stawania się człowiekiem dorosłym:

- kryterium wiekowe, które mówi, iż osoba dorosła to taka, która ukończyła 18 rok życia;
- kryterium psychologiczne, które cechuje odpowiedzialność oraz krytycyzm myślenia;
- kryterium społeczne, w którym wypełnia się odpowiednie role, między innymi: żony, męża czy rolę zawodową (F. Urbańczyk, 1995, s. 35).

A. Stein opisuje cechy człowieka dorosłego i nazywa go osobą dojrzałą. Według autorki dojrzałość polega między innymi na (A. Stein, 2014, s. 78–80):

- tłumieniu i samokontroli własnych emocji;
- trosce o innych;
- umiejętności wykorzystywania odwagi i ostrożności;
- samowystarczalności i odrzucaniu pomocy ze strony innych;
- odpowiedzialności za swoje potrzeby;
- świadomości wpływu na własne zachowanie;
- uświadomienie sobie zasad panujących w różnych społecznościach.

Wchodząc w okres dorosłości, poznajemy tajniki prawdziwego życia. Będąc osobą dorosłą, sami wyznaczmy sobie cele oraz drogę, którą będziemy podążać. Osoba dorosła jest w pełni świadoma swojego postępowania i ewentualnych konsekwencji. Każdy dorosły musi pogodzić się i zaakceptować istniejącą rzeczywistość. Dorosłych charakteryzuje umiejętność przyjmowania krytyki oraz wyciągnięcia z niej odpowiednich wniosków. Dorośli potrafią panować nad emocjami i radzić sobie w sytuacjach trudnych. Podejmują pracę zawodową, są odpowiedzialni za siebie i innych ludzi. Stają się wrażliwi na krzywdę innych, starają się zapobiegać sytuacjom kryzysowym. Nabierają pewności siebie. Dobierają zaufane grono znajomych oraz przyjaciół, na których mogą polegać. To właśnie dzięki rodzinie w określony sposób spostrzegamy otaczający nas świat. W głównej mierze to jej zawdzięczamy to, kim dziś jesteśmy, jaką drogę życiową i zawodową wybieramy.

Założenia metodologiczne badań. Przedmiotem podjętych badań była analiza procesu wychowania w kontekście aspiracji edukacyjno-zawodowych.

Celem badań było dokonanie charakterystyki aspiracji edukacyjno-zawodowych dzieci z rodzin wielodzietnych.

Wysunięto następujący problem główny: Jaki wpływ ma wychowanie w rodzinie wielodzietnej w kontekście aspiracji edukacyjno-zawodowych?

Określono problemy szczegółowe:

- a) Jakich obowiązków uczone są dzieci w domu rodzinnym?
- b) Jak wychowanie w rodzinie wielodzietnej wpływa na aspiracje edukacyjne?
- c) Jak wychowanie w rodzinie wielodzietnej wpływa na rozwój zawodowy i karierę zawodową?

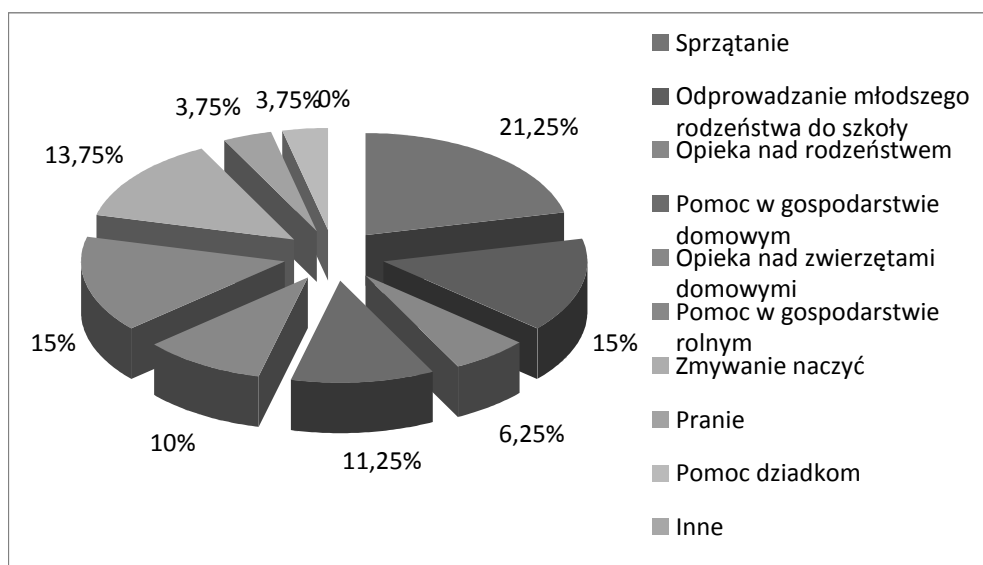
Określono hipotezy szczegółowe:

- a) Dzieci w domu rodzinnym uczone są odpowiedzialności, pracowitości i pomocy w gospodarstwie.

- b) Dzieci z rodzin wielodzietnych samodzielnie podejmują decyzje dotyczące szkoły ponadgimnazjalnej i najczęściej wybierają edukację zawodową.
- c) Wychowanie poprzez wymagania rodziców, wypełnianie obowiązków w domu i poczucie odpowiedzialności pozytywnie wpływa na rozwój zawodowy i karierę zawodową.

Badania przeprowadzono w oparciu o metodę sondażu diagnostycznego, stosując technikę ankiety. Respondentami było 80 dorosłych osób – dzieci pochodzących z rodzin wielodzietnych w wieku powyżej 21 lat. 27,5% stanowiły osoby niepracujące zawodowo, a 72,5% osoby pracujące (prowadzące własną działalność 8,62%, zatrudnione na stanowisku kierowniczym 32,76% oraz pracownicy 58,62%).

Analiza i interpretacja wyników badań. Wykres 1 przedstawia wyniki badań dotyczące obowiązków stawianych w domu rodzinnym respondentów.

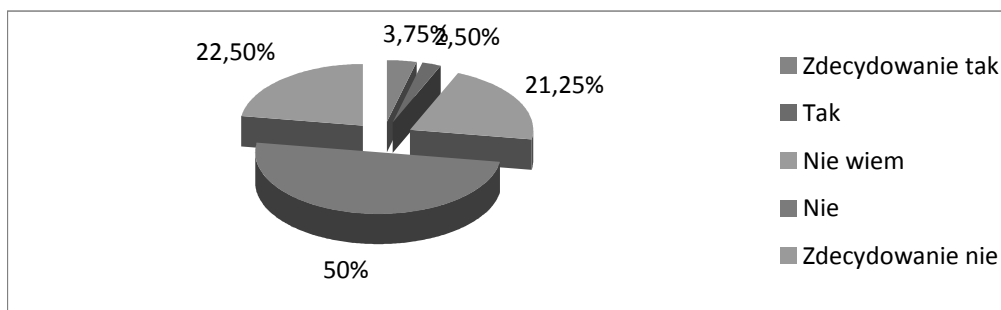

Wykres 1. Obowiązki uczone w domu rodzinnym

Źródło: opracowanie własne.

Najczęstszym obowiązkiem było sprzątanie (21,25%), odprowadzanie młodszego rodzeństwa do szkoły oraz pomoc w gospodarstwie rolnym (15%), zmywanie naczyń (13,75%), pomoc w gospodarstwie domowym (11,25%), opieka nad zwierzętami domowymi (10%), opieka nad rodzeństwem (6,25%), pranie (3,75%), pomoc dziadkom (3,75%).

Wśród osób, z którymi przeprowadzono badania, tylko 6,25% dzieci rodzice sugerowali, jaki kierunek kształcenia mają wybrać. Zdecydowanej większości (72,5%) rodzice nie narzucali wyboru szkoły (wykres 2).

Wykres 2. Sugestie rodziców dotyczące wyboru kierunku kształcenia

Źródło: opracowanie własne.

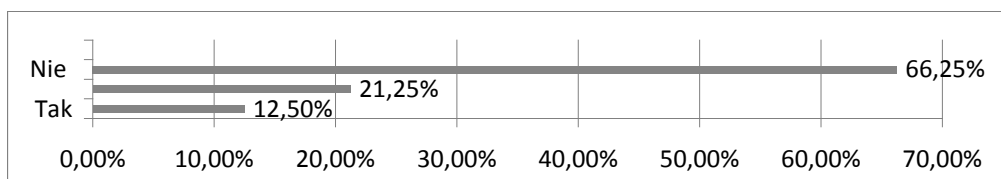
Największa grupa respondentów (57,5%) wybrała kształcenie w szkole zawodowej (zasadniczej szkole zawodowej i technikum). Natomiast 42,5% obrało kształcenie w liceum ogólnokształcącym (tab. 1).

Tabela 1. Wybór szkoły średniej

Rodzaj wybieranej szkoły ponadgimnazjalnej	Badana populacja	
	N	%
Zasadnicza szkoła zawodowa	16	20%
Technikum	30	37,5%
Liceum	34	42,5%

Źródło: opracowanie własne.

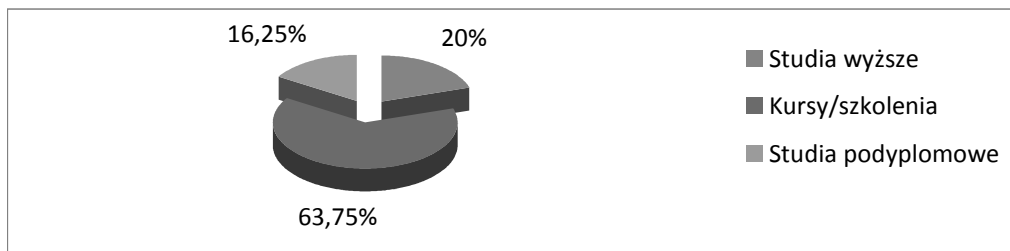
U większości ankietowanych wybór szkoły średniej nie był związany z kontynuacją zawodów rodzinnych (66,25%). 12,5% badanych wskazało na kontynuację od pokoleń zawodu rodzinnego i był to kolejarz (wykres 3).

Wykres 3. Zawody kontynuowane od pokoleń

Źródło: opracowanie własne.

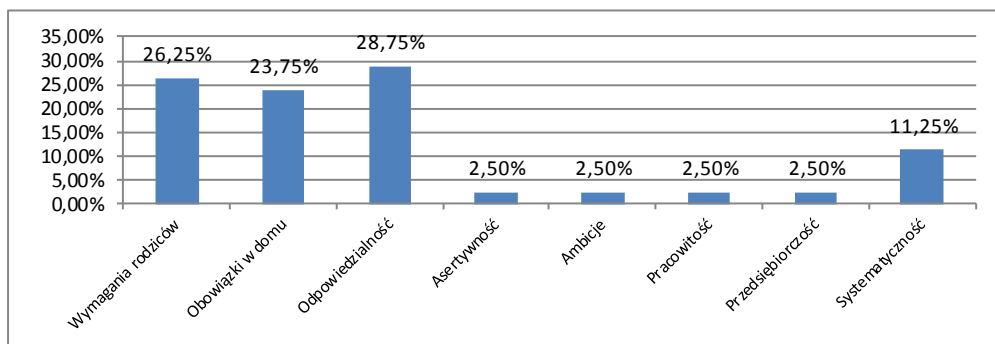
Większość badanych (63,75%) swoje kwalifikacje zawodowe podnosiła poprzez kursy i szkolenia, 20% poprzez studia wyższe, a 16,25% na studiach podyplomowych. Żaden respondent nie zaznaczył odpowiedzi inne (wykres 4).

Wykres 4. Podnoszenie kwalifikacji zawodowych

Źródło: opracowanie własne.

Cechą charakteru, która w największym stopniu wpłynęła na karierę zawodową u badanych osób była odpowiedzialność, której nauczyli ich rodzice (28,75%) (wykres 5).

Wykres 5. Zachowania i cechy nabyte w domu rodzinnym wpływające na karierę zawodową respondentów

Źródło: opracowanie własne.

Drugą z najistotniejszych cech były wymagania stawiane przez rodziców (26,25%), kolejną – obowiązki wypełniane w domu (23,75%), systematyczność (11,25%). Natomiast cechy takie jak asertywność, ambicja, pracowitość i przedsiębiorczość miały wpływ u 10% ankietowanych.

Podsumowanie i wnioski. Rodzina to najmniejsza, a zarazem najważniejsza komórka społeczna, która odgrywa fundamentalną rolę w życiu każdego człowieka. W przeprowadzonych badaniach szczególną uwagę zwrócono na wychowanie w rodzinach wielodzietnych, które obecnie w naszym społeczeństwie stanowią niewielki procent populacji. Stosowane zasady wychowawcze w szczególny sposób przygotowują młodego człowieka do pracy zawodowej.

Dzieci z rodzin wielodzietnych od najmłodszych lat wychowywane są poprzez obowiązki. Pomagają młodszemu rodzeństwu, mają powierzane zadania (np.: sprzątanie, odprowadzanie rodzeństwa do szkoły, pomoc w gospodarstwie, zmywanie naczyń, opieka nad zwierzętami). Ich decyzje dotyczące dalszej edukacji są samodzielne.

W większości przypadków rodzice nie sugerują dzieciom wyboru szkoły. Po ukończeniu gimnazjum najczęściej wybierają: zasadnicze szkoły zawodowe i technika. Daje to możliwość szybszego usamodzielnienia się, niezależności finansowej, a nawet pomocy materialnej rodzinie.

Zdecydowana większość badanych swoje kwalifikacje zawodowe podnosi poprzez kursy i szkolenia. Najczęściej dotyczy to osób pracujących zawodowo. Zadowalający jest również fakt, że ankietowani podnoszą kwalifikacje poprzez studia wyższe i podyplomowe.

Wychowanie w rodzinie ma również znaczący wpływ na karierę zawodową. Cechy charakteru nabyte w domu rodzinnym ukształtowane zostały przede wszystkim poprzez wymagania stawiane przez rodziców, obowiązki oraz odpowiedzialność. Ankietowani stwierdzili, że taki sposób wychowania pomógł im realizować się w pracy zawodowej.

Bibliografia

1. Adamska F. (1984) *Socjologia rodziny. Wprowadzenie*, PWN, Warszawa.
2. Babbie E. (2008) *Podstawy badań społecznych*, PWN, Warszawa.
3. Czarnecki K.M. (2007) *Psychologia rozwojowa, osobowości i zachowania człowieka*, Humanitas, Sosnowiec.
4. Dembo M.H. (1997) *Stosowana psychologia wychowawcza*, PWN, Warszawa.
5. Elias John L., Merriam Sharon B. (2004) *Philosophical Foundations of Adult Education*, Krieger Publishing Company, Malabar, Florida.
6. Gębuś D. (2006) *Rodzina. Tak, ale jaka?*, Żak, Warszawa.
7. Łobocki M. (2004) *Teoria wychowania w zarysie*, Impuls, Kraków.
8. Powszechna Deklaracja Praw Człowieka (2003), ONZ, art. 16, poz. 3.
9. Przetacznikowa M., Włodarski Z. (1986) *Psychologia wychowawcza*, PWN, Warszawa.
10. Raport GUS (2014) „*Warunki życia w Polsce*”.
11. Stein A. (2014) *Dziecko z bliska idzie w świat: rodzina, szkoła, relacje*, Mamania, Warszawa.
12. Szewczuk W. (1974) *Psychologia człowieka dorosłego* Wiedza Powszechna, Warszawa.
13. Turoś L. (2004) *Andragogika ogólna III* wyd. rozszerzone, Ypsilon, Warszawa
14. Tyszcza Z. (1979) *Socjologia rodziny*, PWN, Warszawa.
15. Urbańczyk F. (1995) *Dydaktyka dorosłych*, Ossolineum, Wrocław.
16. Wiatrowski Z. (2005) *Podstawy Pedagogiki Pracy*, Akademia Bydgoska, Bydgoszcz.
17. Ziemska M. (1979) *Rodzina i dziecko*, PWN, Warszawa.

dr Dagmara KOWALIK, mgr Patrycja SODEL
Uniwersytet Technologiczno-Humanistyczny w Radomiu
dagmarako@o2.pl